

XALİDƏ SƏFƏR QIZI ƏSGƏROVA
Gəncə Dövlət Universiteti Azərbaycan dili kafedrası

“KİTABI – DƏDƏ QORQUD” DASTANLARININ DİLİNDƏ MÜRƏKKƏB CÜMLƏ

Açar sözlər: mürəkkəb cümlə, sintaksis, leksik vahid, cümlə strukturu

Xülasə. “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanlarında öz struktur-semantik xüsusiyyətləri ilə seçilən mürəkkəb cümlə formaları Azərbaycan ədəbi dili tarixində özünəməxsus yer tutur. Eposda mürəkkəb cümlənin hər iki növünə – həm tabesiz, həm də tabeli mürəkkəb cümlələrə aid çoxlu nümunələrə rast gəlinir. Tabesiz mürəkkəb cümlələrin komponentləri arasında özünü göstərən bütün məna əlaqələrinə “Kitabi-Dədə Qorqud” da rast gəlmək mümkündür. Eposda işlənən tabesiz mürəkkəb cümlələrdə komponentlərin sayca çox olması, tərkib hissələrin müxtəlif bağlayıcı vasitələrlə əlaqələnməsi diqqəti cəlb edir.

“Kitabi-Dədə Qorqud”dakı tabesiz mürəkkəb cümlələrdə eyni zamanlı və ardıcıl zamanlı sadalama əlaqəsi, bölüşdürmə, qarşılaşdırma, səbəb-nəticə, qoşulma məna əlaqələri müşahidə edilir. “Kitabi – Dədə Qorqud” un dilində ellipsisə uğrayan tabesiz mürəkkəb cümlə vahidləri işlənir. Komponentlər arasında heç bir bağlayıcı vasitənin olmadığı tabesiz mürəkkəb cümlə tipləri burada üstünlük təşkil edir. Çoxkomponentli mürəkkəb cümlələrin tərkib hissələri mənaca bir-biri ilə zəncirvari şəkildə əlaqələnir. Tərəfləri feilin ayrı-ayrı şəkilləri ilə ifadə olunmuş tabesiz mürəkkəb cümlələrdə zamana görə uzlaşma pozulur.

Mürəkkəb cümlə öünəməxsus struktur xüsusiyyətləri ilə səciyyələnən sintaktik vahiddir. Mürəkkəb cümlə formaları tarixi inkişafı boyu ciddi struktur (və semantik) dəyişikliklərə uğramasa da müasir dilimizlə müqayisədə bəzi fərqlənmələr nümayiş etdirir. Orta əsrlər yazılı abidələrimizdə mürəkkəb cümlənin hər iki növünə aid kifayət qədər nümunələrə rast gəlmək olur. Belə nümunələr özünəməxsus struktur semantik və üslubi xüsusiyyətlərlə diqqəti cəlb edir. Prof.Ə.Dəmirçizadə “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanlarındakı mürəkkəb cümlələri qrammatik quruluşun inkişafı nöqtəyi-nəzərindən daha çox maraqlı və əhəmiyyətli olan bağlayıcı vasitələr əsasında qruplaşdırılıb nəzərdən keçirilməsini münasib sayır (bax: 2, s. 117). Tabesiz mürəkkəb cümlədən bəhs edən tədqiqatçılar tərkib hissələri əlaqələndirən semantik, struktur, fonetik vasitələri aşağıdakı şəkildə qruplaşdırır: “Komponentlərin mənaca əlaqələnməsi, sırası, bağlayıcılar, işarə əvəzlilikləri, və mənsubiyyətşəkilçiləri, orta elementlər, zaman uyşmaları, komponentlərin sıralanmasında paralellik, intonasiya” (bax: 1, s. 277). “Kitabi-Dədə Qorqud” da işlənən tabesiz mürəkkəb cümlələrdə

demək olar ki, komponentlərarası bütün məna əlaqələrinə rast gəlmək mümkündür. Cümlə vahidlərinin, xüsusilə, mürəkkəb cümlələrin diaxronik aspektdə tədqiqi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Çünki digər dil vahidlərindən fərqli olaraq, cümlələr hər hansı informativliyin ifadəsi üçün ən yaxşı vasitə sayılır. Akad. T.Hacıyev yazır: “Dədə Qorqud kitabı başqa dil xüsusiyyətləri ilə yanaşı, həm də kamil sintaksisi ilə səciyyəvidir. İfadə tərzinin elastikliyi və dürüstlüyü, anlaşılanın tezliyi və incəliyi sintaksisin səciyyəsi ilə şərtlənir. Dastanın dilində sevgi səhnələrindəki zərfliyi, döyüş təsvirlərindəki əzəməti, ailə-məişət, ictimai həyat haqqında mühakimələrindəki müdrikliyi, dialoqlarında hazırcavablıq və lakonikliyi, yerində yumoru... bənisı yetkin sintaksisin bəhrəsidir” (3, s. 161).

“Kitabi-Dədə Qorqud” da işlənən tabesiz mürəkkəb cümlələrdə bəzən komponentlərin say çoxluğu özünü göstərir. Onların sayı üç, dörd, bəzən daha artıq olur. Aydınlaşdırma əlaqəli tabesiz mürəkkəb cümlə nümunəsində bunu görürük: Qarılar dörd dürlidü; birisi soldıran soydur, birisi toldıran toydur, birisi evin tayağıdır, birisi necə söylərsən bayağıdır (4, s. 33). Birinci komponentdən sonra işlənən aydınlaşdırıcı tərkib hissələr sadalama əlaqəsi ilə bir-birinə bağlanmışdır.

Eyni zamanlı sadalama əlaqəli tabesiz mürəkkəb cümlələrdən təsvirlərdə daha çox istifadə olunur. At ayağı külük, ozan dili çevik olur. Məgər xanım, Bayındır xanın bir buğası vardı, bir dəxi buğrası vardı. Vardı bu qırq yığdin yigirmisi bir yana, yigirmisi dəxi bir yana oldı (4, s. 36). Birinci cümlədə xəbərin köməkçi feil hissəsi, növbəti cümlələrdə mübtədanı ifadə edən üçüncü növ təyini söz birləşməsinin ikinci komponenti ellipsisə uğramışdır. “Kitabi – Dədə Qorqud” un dilində davamlı olaraq rast gəlinən bu cür ellipsisli cümlələr eposun dilinə xüsusi gözəllik verir, ritmiklik yaradır, mətni yaddaqalan və ahəngdar edir. İnformasiyanın həcmliyindən asılı olaraq eyni zamanlı sadalama əlaqəsinə malik tabesiz mürəkkəb cümlədə komponentlərin sayı ikidən artıq da ola bilir. Məsələn: Aqan turı sulardan xəbər keçə, arqurı yatan Ala tağdan xəbər vara, “Dirsə xanın oğlu böylə bidət işləmiş” deyələr (4, s. 37). Hər üç tərkib hissə tamamlıq, mübtədə və xəbərdən ibarətdir. Tabesiz mürəkkəb cümlə komponentlərində cümlə üzvlərinin təkrarına əsaslanan bu cür sıralanma ahəngdarlığa səbəb olur. Həm də xəbərin feilin arzu şəkli ilə ifadə olunduğu cümlə konstruksiyaları yazılı nitqdən çox şifahi dil üçün xarakter xüsusiyyətlərdəndir. Bu isə, şifahi ədəbi dil abidəsi olan “Kitabi – Dədə Qorqud” eposu üçün tamamilə təbiidir.

Eyni zamanlı sadalama əlaqəli tabesiz mürəkkəb cümlənin tərəfləri tabesizlik intonasiyası ilə əlaqələnir, komponentlər arasında heç bir bağlayıcı vasitə olmur: Av aldılar, quş quşladılar (4, s. 37). Bəzən də hər hansı ikinci dərəcəli üzv ortağ komponent olur, bağlayıcı vasitə vəzifəsini yerinə yetirir: Sən var ikən av avladı, quş quşladı (4, s. 37). Verilmiş halda əvvəl gələn komponentdə iştirak edən zərflik ikinci tərkib hissəyə də aiddir.

Səbəb-nəticə əlaqəli tabesiz mürəkkəb cümlələr də sadalama əlaqəli mürəkkəb cümlələr kimi sayca çoxluq təşkil edir və işlənmə tezliyinə görə fərqlənir.

Üzəngiyə qalqıb qatı çəkdi, uz atdı: oğlanı iki talusunun arasında urub çıxdı, yıqdı (4, s. 37). Üç tərkib hissəli eyni məna əlaqəsi olan mürəkkəb cümlə nümunələri də müşahidə olunur. Ümumiyyətlə, “Kitabi-Dədə Qorqud”da çoxkomponentli mürəkkəb cümlələr kəmiyyətlə çoxluq təşkil edir. Uc toqındı, alca qanı şorladı, qoynı toldı (4, s. 37). Verilmiş mürəkkəb cümlə nümunəsində tərkib hissələr zəncirvari şəkildə mənaca bir-biri ilə əlaqələnmişdir. Belə ki, ikinci tərkib hissə (alca qanı şorladı) əvvəl gələn komponentin (uc toqındı) nəticəsi olduğu halda, üçüncü tərkib hissənin (qoynı toldı) səbəbi kimi özünü göstərir. Səbəb-nəticə əlaqəli tabesiz mürəkkəb cümlələrdə də bir qayda olaraq, formal qrammatik vasitə yox, tabesizlik əlaqəsi özünü göstərir: Üçüncüdə kəndüyə zərb eylədi, qanı toldı. Sıqdı, südlə qan qarışıq gəldi (4, s. 39).

“Kitabi-Dədə Qorqud”un dilində başdan-başa səbəb-nəticə əlaqəli tabesiz mürəkkəb cümlələrdən ibarət şeir-mətnlərə rast gəlmək mümkündür: Qarşu yatan qarlı qara tağlar qarıyıbdur, otı bitməz; Qanlı-qanlı ırmaqlar quruyıbdır, suyu gəlməz; şahbaz-şahbaz atlar qarıyubdur, qulun verməz; Qızıl-qızıl dəvələr qarıyubdur, köşək verməz (4, s. 49). Düzdür, son iki misra – cümlələrdə ikinci tərəfin ayrıca mübtədası yoxdur, ancaq cümlə strukturu misraların hamısında təkrar olunur.

Dastanın mətnində elə mürəkkəb cümləyə təsadüf edilir ki, məlum mürəkkəb cümlə quruluşu haqqında ənənəvi təsəvvürlə bir araya sığmır. Belə ki, tabesiz mürəkkəb cümlə komponentlərinin xəbərləri mütləq şəkildə ya ismi xəbər, ya da feili xəbərlə ifadə olunur. Məsələn: Utananın bir üzü qaradır, utanmayanın iki üzü. Belə cümlələr adətən eyni zamanlı sadalama əlaqəsinə malik olur. Ancaq eposda tərəflərdən birinin ismi xəbərli, digərinin feili xəbərli olduğu tabesiz mürəkkəb cümlə işlənir: Qurd yüzi mübarəkdir, qurdlan xəbərləşəyim (4, s. 45). Qazan xatunudur, çəkün, döşəgimizə gətirəlim (4, s. 45). Qanğısıdır, bilmədilər (4, s. 46). Belə nümunələrin varlığı bu cür quruluşun “Kitabi-Dədə Qorqud”un sintaksisi üçün səciyyəvi olduğunu əks etdirir. Belə cümlələrdə məlum simmetriklik pozulduğuna görə məna əlaqələri, yaxud zaman uzlaşmasının mövcudluğu haqqında konkret fikir söyləmək, mülahizə yürütmək çətinlik yaradır.

Ardıcıl zamanlı sadalama əlaqəsinə malik mürəkkəb cümlələrdən də təsvirlərdə istifadə olunur. Belə cümlələr ikikomponentli və üçkomponentli olur. Ağ bədəvisin çəkirdi, Bayındır xanın yağısın basan Şir Şəmşəddin bindi (4, s. 42). Bu cümlələrdə tərəfləri tabesizlik intonasiyası əlaqələndirir. Ağam Qazan, sən evin almağa gedərsən, mən dəxi qarındaşım qanın almağa gedərəm (4, s. 46).

“Kitabi-Dədə Qorqud”un mətnində eyni bir tabesiz mürəkkəb cümlə tipi ardıcıl olaraq bir neçə dəfə təkrarlanır. Belə təkrarlanma təsadüf xarakter daşıyır, bəzən üslubi məqsəd izləyə bilir. Məsələn: Şahbaz-şahbaz atlar yügürdi, nalı düşdi... Qara polat üz qılıclar çalındı, yılmağı düşdi. Üç yeləkli qayen oqlar atıldı, dəmrəni düşdi (4, s. 50). Burada səbəb-nəticə əlaqəli tabesiz mürəkkəb cümlə quruluşu hər üç cümlədə təkrar olunur və təsvirin dəqiq, aydın ifadə olunması məqsədini daşıyır. Burada qoşulma əlaqəli tabesiz mürəkkəb cümlə nümunəsi də müşahidə olunur.

Qalanını yora bilmən, Allah yorsun (4, s. 44). Cümlənin məzmun tutumundan görüldüyü kimi, ikinci tərəf əvvəl gələn tərkib hissə ilə əlaqədar əlavə informasiya bildirir.

“Kitabi-Dədə Qorqud”un mətnində elə cümlə nümunələri var ki, tərəflər müxtəlif zamanlarda olduğundan (yaxud eyni bir zamanda işlənmədiyindən) zamana görə uyuşma pozulur. Belə hal tərəflərin feilin ayrı-ayrı şəkilləri ilə ifadə olunduğu sintaktik vahidlərdə öünü göstərir. Məsələn: Bu gün bən geydim, yarın naibim geysün (4, s. 57). Burada birinci komponentin xəbəri şühudi keçmiş zamanla ifadə olunsa da ikinci tərkib hissənin əmr şəkli ilə ifadə olunmuş xəbəri heç bir zaman şəkilçisi ilə işlənmir. Bununla belə, gələcək zaman anlayışını bildirdiyindən formal olmasa da məzmunca zaman uzlaşması olduğunu ehtimal edə bilərik. At işlər, ər öginür nümunəsində (4, s. 57) də tərəflər müxtəlif zaman əlamətləri ilə işlənir. Birinci tərkib hissə qeyri-qəti gələcək zamanı, ikinci komponent isə indiki zamanı bildirir. Məsələnin mahiyyəti ondadır ki, -ür (-ır, -ir, -ur) indiki zaman şəkilçisi tarixən dilimizdə qeyri-gələcək zaman anlayışını da ifadə etmiş yalnız XVIII əsrdən sonra zaman anlayışları diferensiallaşmış, müasir Azərbaycan dilindəki formada sabitləşmişdir.

“Kitabi-Dədə Qorqud”un dilində tərəfləri arasında birdən çox mənə əlaqələrinin üç və daha artıq komponentli tabesiz mürəkkəb cümlə formaları mövcuddur. Ol gün bir qiyamət savaş aldı, meydan dolu baş oldu, başlar kəsildi top kibi (4, s. 50). Tabesiz mürəkkəb cümlə quruluşunda birinci və ikinci tərkib hissələr arasında səbəb-nəticə əlaqəsi öünü göstərir, ikinci və üçüncü komponentlər isə bir-biri ilə qoşulma mənə əlaqəsi ilə bağlanır.

Ardıcıl zamanlı sadalama əlaqəsinə malik tabesiz mürəkkəb cümlə nümunələri müşahidə olunur. Tan ötdi, gün toğdı. Ah etdilər əqləri başlarından getdi. Gərdək paralanmış, naib şahid olmuş (4, s. 57). Nümunələrin hamısında tərkib hissələrin xəbərləri feilin keçmiş zaman formalarındadır.

Maraqlıdır ki, “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanlarında tərəflər formal vasitənin iştirakı olmadan tabesizlik informasiyası ilə daha çox əlaqələnir. Bununla belə tabesizlik bağlayıcılarının bəzisi sadalanan cümlə üzvləri arasında müşahidə olunur. Məsələn: Beyrəgə və anasına və qız qardaşlarına muştçı gəldi (4, s. 56).

Tərkib hissələri ismi xəbərlə və feili xəbərlə tabesiz mürəkkəb cümlə formaları dialoq nitqində müşahidə olunur. “Mərə, Beyrəgin yayı vardır, gətürin!” (4, s. 63). Gələn kafər mənindir, mən varayım (4, s. 70). Qarnım acdur, toyursan. Azğun dinli kafərdir, başın kəsəyin (4, s. 64). Bu bir daha göstərir ki, “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanları üçün spesifik cümlə formalarının izləndiyi xüsusi məqamlar vardır.

Qarşılaşdırma əlaqəli tabesiz mürəkkəb cümlələr eposun dilində çoxluq təşkil edir. Tərəflər arasında hər hansı formal qrammatik vasitə iştirak etmir. Dərsə xan yayan, bunlar atlı yürüdü (4, s. 40). Adını bən dedim, yaşımı Allah versün (4, s. 54). Nümunələrdə komponentlərarası tabesizlik bağlayıcılarından birini təsəvvür etmək olur (amma, ancaq və s.). Qarşılaşdırma əlaqəli mürəkkəb cümlələrdə ikinci

komponentin feili xəbərində -ma inkarlıq bağlayıcısı iştirak edir və qarşılaşdırma mənası yaradır. Bir sıqdı, südi gəlmədi. İki sıqdı, südi gəlmədi (4, s. 39). Qara tonuz ətindən yəxni yedirdin, doyamadım (4, s. 60). İkinci komponentin xəbərini əmələ gətirən yoq sözü belə bir funksiyada çıxış edir. Qarşu yatan qara tağım yıqılıbdır, ozan sənün xəbərini yoq (4, s. 62). Uruz tutsaq oldu, Qazanın xəbəri yoq (4, s. 71). Müqayisə üçün qeyd edək ki, müasir türk dillərinin bəzində feilin inkarı yox (yok) sözünün iştirakı ilə düzəlir.

Belə cümlələrin komponentləri arasında leksik vahidlər məzmunca qarşılaşdırma yaradır. Məsələn: İki vardın, bir gəlırsən, yavrum qanı? (4, s. 72). Üç komponentli tabesiz mürəkkəb cümlə vahidinin ilk iki tərkib hissələrində işlənən miqdar sayları (iki, bir) bu funksiyayı yerinə yetirir. Əgər tabesiz mürəkkəb cümlə vahidinin hər iki komponentində inkarlıq şəkilçisi iştirak edərsə, tərkib hissələr arasında qarşılaşdırma deyil, digər məna əlaqəsi növünün olduğu müşahidə edilir: Dəli Domrulun görər gözü görməz oldu, tutar əlləri tutmaz oldu (4, s. 79). Tabesiz mürəkkəb cümlənin tərəflərində nə-nə bağlayıcısı iştirak edir.: Ərayili nə çavuş gördi, nə qapuçı (4, s. 79). Nə buğa yenər, nə Qanturalı yenər (4, s. 88). İkinci komponentin feili xəbəri ellipsisə uğramışdır. “Kitabi-Dədə Qorqud”da elə cümlə nümunələri var ki, birinci tərkib hissənin xəbəri düşür, ellipsisə məruz qalır. Məsələn: Ağzım içi buz kibi oldu (4, s. 80).

Qarşılaşdırma əlaqəli tabesiz mürəkkəb cümlələrin tərkib hissələrinin əlaqələnməsində, qarşılaşdırma məzmununun yaradılmasında antonim sözlərdən istifadə olunur. Gen qapıyı qodı, tar bacadan qaçdı (4, s. 80; gen-tar). Mürəkkəb cümlənin ayrı-ayrı komponentlərində işlənmiş rəng bildirən sifətlər qarşılaşdırma mənası yaradır. Cəmi yanında olan qızlar al geymişlərdi, kəndü sarı geymiş idi (4, s. 87; al-sarı). Eyni məna əlaqəli tabesiz mürəkkəb cümlə növündə iştirak edən zərflər, I və II şəxs əvəzlilikləri tərəflər arasında qarşılaşdırma yaradan vasitə kimi özünü göstərir. Mən aşağı qulpa yapışuram, sən yuqarı qulpa yapışarsan (4, s. 92; mən-sən, aşağı-yuqarı).

Kəmiyyətə çoxluq təşkil edən bölüşdürmə əlaqəli tabesiz mürəkkəb cümlələr yazılı abidədə tez-tez rast gəlinir. Belə cümlələrdə daha çox iş, hərəkətin icrası iki şəxs arasında bölüşdürülür. Oğul, qız görmək səndən, mal-zirq vermək bəndən (4, s. 85). Oyarmaq bəndən, savaşıban hünər göstərmək səndən (4, s. 91). Bölüşdürmə əlaqəli cümlələrin tərkib hissələri əksər halda bağlayıcı vasitə olmadan yalnız tabesizlik əlaqəsi ilə bir-birinə bağlanır. Məsələn: Ağam Qazan sən evin almağa gedərsən, mən dəxi qarındaşım qanıma almağa gedərəm (4, s. 46). Qapıyı aç, çıxayın (4, s. 57). Sən aradan çıxqıl, mən allah –taala bilə xəbərleşim (4, s. 81). On beş bin kafər, kimi qırıldı, kimi tutuldu (4, s. 74). Bu cür tabesiz mürəkkəb cümlələrdə iş, hərəkətin icraçıları müxtəlif subyektlər olur. I və II şəxslər hərəkət, iş icraçıları kimi özünü göstərir: Üç gündür yoldan gəlirəm, toyurun məni (4, s. 63). Sən qızıl qaftan geyərsən, biz ağ qaftan geyəriz (4, s. 57). Gəl gedəlim, simüzün al, arığın qo (4, s. 57). II və III şəxslər iş, hərəkətin subyekt rolunda çıxış edir: Adaqlusına aparın,

görsün (4, s. 58). Hərəkət yalnız III şəxslər arasında baş verir. Kim atın binər, kim cövşən geyər (4, s. 74). Beyrək götürər qızı yerə urmaq istər, qız götürər Beyrəgi yerə urmaq istər (4, s. 55). Nümunələrdən görüldüyü kimi iş, hərəkətin müxtəlif şəxslər arasında bölüşdürülməsi burada önəməxsus cümlə strukturunun meydana çıxmasına səbəb olur və ritm, ahəng yaradır.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat

1. Abdullayev Ə., Seyidov Y., Həsənov A. Müasir Azərbaycan dili. Sintaksis. Bakı, Şərq-Qərb, 2007
2. Dəmirçizadə Ə. "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanlarının dili. Bakı, Elm, 1999
3. Hacıyev T. Dədə Qorqud: dilimiz, düşüncəmiz. Bakı: Elm, 1999
4. Kitabi-Dədə Qorqud. Bakı: Yazıçı, 1986

Xalida Asgarova

A SUBORDINATE COMPLEX SENTENCE IN "KITABI - DEDA GORGUD" EPICS

Summary

Keywords: complex sentence, syntax, lexical unit, sentence structure

Complex sentence forms distinguished by their structural-semantic features in "Kitabi-Dada Gorgud" epics occupy a special place in the history of Azerbaijani literary language. In the epic, there are many examples of both types of complex sentences. It is possible to find all the semantic relations between the components of subordinate complex sentences in "Kitabi-Dada Gorgud". In Epos, there are many components in subordinate complex sentences, and the components are connected by various connecting means.

Subordinate complex sentences in "Kitabi-Dada Gorgud" have enumeration, distribution, comparison, cause-and-effect, connection meaning relationships. "Kitabi - Dede Gorgud" uses subordinate complex sentence units that undergo ellipsis. There are many types of subordinate complex sentences where there is no connecting device between the components. The components of multi-component complex sentences are meaningfully connected to each other in a chain. In subordinate complex sentences, whose predicate is expressed by different forms of the verb, agreement is broken by time.

СЛОЖНОЕ ПРЕДЛОЖЕНИЕ НА ЯЗЫКЕ ЭПОСА «КИТАБИ-ДЕДА ГОРГУД» (резюме)

Ключевые слова: сложное предложение, синтаксис, лексическая единица, структура предложения.

Сложные формы предложений, отличающиеся своими структурно-семантическими особенностями в эпосе «Китаби-Дада Горгуд», занимают особое место в истории литературного языка Азербайджана. В эпосе много примеров обоих типов сложных предложений – как придаточных, так и сочинительных сложных предложений. В «Китаби-Даде Горгуд» можно найти все смысловые отношения между компонентами придаточных сложных предложений. В придаточных сложных предложениях, употребляемых в эпосе, обращают на себя внимание количество компонентов и связь компонентов различными связующими средствами.

В подчинительных сложных предложениях «Китаби-Даде Горгуд» наблюдаются одновременные и последовательные отношения перечисления, отношения распределения, сравнения, причинно-следственные, связи, смысловые отношения. В языке «Китаби-Деде Горгуд» используются сложные предложения с эллипсисом. Здесь преобладают подчинительные сложные типы предложений без связующих средств между компонентами. Составные части многокомпонентных сложных предложений связаны друг с другом непоследовательно. В придаточных сложных предложениях, части которых выражены отдельными формами глагола, нарушается согласованность по времени.

Rəyçi: f.e.d., Y.V.Əliyev